

BEYYİNE

سُورَةُ الْبَيِّنَةِ ﴿٩٨﴾

Beyyine Sûresi, Kayyime Sûresi, Münfekkîn, Sûresi Beriyye Sûresi, Lemyekün Sûresi dahi denilen bu Sûrenin Mekkî veya medenî olduğunda ihtilâf edilmiştir. Bahirde der ki: Cümhur kavlinde mekkîdir. İbni Zübeyr ve Ata ibni Yesâr medenî demişlerdir. Bunu ibni Atıyye söylemiş, halbuki Kitabı tahrirde: Medenîdir, cümhur kavli budur. Ebu Salih, İbni Abbastan mekkî olduğunu rivayet etmiş. Yahya ibni Selâm da bunu ihtiyar eylemiştir **أهـ**. Alûsî der ki: İbni Gars de: Eşher olan mekkî olmasıdır, demiş, İbni Merdûye de bunu Hazreti Aişeden rivayet eylemiş, maamafih İbni Kesîr bunun medenî olduğuna cezm etmiş ve buna şununla istidlâl eylemiştir: İmam Ahmed ibni Hanbel ve Mu'cemi sahabede İbni kani' ve Taberanî ve İbni Merdûye, ebî Haysememel'bedrîden tahric eylemişlerdir demiştir ki: «

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ

Cibril aleyhisselâm: Ya Resûlullah! Rabbin sana bunu ubeyye okumanı emrediyor, demiş, Hazreti

Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem de Ubey radiyallahü anhe: Cibril bana bunu sana okutmamı emretti

buyurdu, Ubey, ben anıldım damı ya Resûlallah! Dedi, evet buyurdu, o da ağladı ve işte bu esahtır **اهـ**.

Ya'ni medenî olması esahtır. Buhârîde ve Katadeden Enes ibni Mâlik radiyallahü anhten şöyle rivayet

eylemiştir: Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretleri: Allah teâlâ bana

Sh:»5986

« **لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا** » yı sana okumamı emr etti» buyurdu «Allah benim adımı da mı andı « **وَسَمَّانِي** » dedi, evet buyurdu, bunun üzerine Ubey ağladı « **فَبَكَى** » Buhârînin diğeri iki rivayetinde ise « **لَمْ يَكُنِ** » yerine Kur'an denilmiştir.

Âyetleri - Sekizdir, Bısrîde dokuz.

Fasılası - **هـ** Harfidir.

Evvelki Sûreye münasebeti: Ondaki inzalin hikmetini beyan gibi olmasıdır.

« لَمْ يَكُنِ » Sûrei Hücurattan sûrei Büruca kadar «Tivali mufassal», denildiği gibi oradan bu

sûresine kadar «Evsâtı mufassal», bundan âhire kadar da «Kıсарı mufassal» denilir, kütübi Fıkhiyyede

beyan olunduğu üzere sabah ve öğle namazlarının farzlarında tivali mufassal, ikinci ve yatsuda evsâtı

mufassal, akşamda kıсарı mufassal okunmak müstahsendir, yani zaruret ve hacet hali müstesna olmak

üzere bu namazlarda bu Sûreler mikdarınca okumak sünnet, her rek'atte bunlardan tam bir sûre okumak

sünnet, her rek'atte bunlardan tam bir sûre okumak müstahsendir. Hazreti Ömer radiyallahü anh Ebu

Musael'eşariye yazmıştı: Fecir ve zuhurda tivali mufassal ile, asır ve işâda evsati mufassal ile mağribde

kıсарı mufassal ile kıraet et!. Mufassal yukarılarda da geçdiği üzere Kur'anın süb'i sabi'ine itlak olunur,

çünkü besmele ile çok fasl edilmiştir, yâhud fasılları çoktur, yâhud bunlarda mensuh pek azdır.

Mufassalâtın evveli nereden başladığı hakkında ihtilâf edilmiş ise de sahih olan hücurattan başlamasıdır.

İbni Şerif bu ihtilâfı şöyle nazm etmiştir:

مفصل قرآن باوله اتى خلاف فصافات و قاف و

سبح

و جازعية . ملك . و صف . قتالها و فتح . ضحى .

حجرتها ذا المصحح

İtkanda Rahman ve insan, iki kavli daha naklederek on iki kavle iblâğ eylemiştir. Lâkin Hanefiyyece

esahh olan zikrolunduğu üzere hüçürattan başlar. Dürri muhtarda bürucu tıvalden, lem yekünü evsattan

saymış, gayeyi mugayyada idhal eylemiştir, tafsîli ibni Abdinde vardır.

Sh:»5987

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿١﴾ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ
مُنْفَكِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٢﴾ رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُوا صُحُفًا
مُطَهَّرَةً ﴿٣﴾ فِيهَا كُتِبَ قِيمَةٌ ﴿٤﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَ تَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٥﴾ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا
لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيمَةِ ﴿٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ
أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ
هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

أُولَئِكَ هُم خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ﴿٨﴾ جَزَّآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ
تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٩﴾

Sh:»5988

Meali Şerifi

Ehli kitab ve müşriklerden o küfredenler: infilâk edecek değildi gelinciye kadar kendilerine beyyine 1

Allahdan bir Resul, peyderpey mutahhar sahifeler okur öyle ki onlarda bütün 2 "Kütübi kayyime" 3 Böyle

iken o kitab verilmiş olanlar ancak geldikten sonra ayrıldılar kendilerine o beyyine 4 Halbuki onlar ancak

şununla emr olunmuşlardı: hak perest müvahhid (hanîfler) olarak dîni Allah için halis kılarak yalnız Allaha

ibadet etsinler ve namazı dürüst kılsınlar ve zekâtı versinler, ve odur "dîni kayyime" 5 Küfr edenler: gerek

Ehli kitabdan olsun gerek müşriklerden muhakkak Cehennem ateşindedirler, orada muhalled

kalacaklardır, onlardır bütün "şerrülberiyye" 6 Muhakkak ki iman edip yarar ameller yapanlar onlardır

bütün "hayrulberiyye" 7 Onların mükâfatı rableri indinde altından ırmaklar akar Cennetlerdir, onlar içinde

ebediyyen muhalled olacaklar, Allah onlardan hoşnud, onlar da ondan hoşnud, bu işte rabbına haşyet

duyanlara 8

1. ﴿لَمْ يَكُنِ﴾ değıildi ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ o küfr edenler:
﴿مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ﴾ ehli kitab ve müşriklerden -min teb'izıyye veya

beyâniyye, mahzufe müteallık olup kâiniyye min ehliilkitabı velmüşrikine yâhud elkâ'inune min ehliilkitabı

velmüşrikîn takdirinden zarfı müstekarr, o küfr edenlerin hali veya sıfatıdır. Bu iki kısımdan kâfirler veya iki

kısım kâfirlerki ba'zısı Ehli kitab ba'zısı Müşrik, yâhud hem Ehli kitabdan hem de Müşriklerden olan kâfirler,

demek olabilir. Zira «vâv» ın atfı rabıttan sonra da evvel de olmak mümkündür. Bu üçüncü takdirde bilhassa

Ehli kitabdan oldukları halde Allaha veled isnad etmek veya teşbihe kail olmak gibi her hangi bir vechile

sarîh veya zımnî şirke kail olanlar kasd edilmiş olur.

Sh:»5989

Üçüncü âyette yalnız Ehli kitab zikr olunmasına bu ma'nâ daha akrebdir. Ehli kitab Yehûd ve Nesârâdır.

Burada Ehli kitab ünvanıyla ifade edilmeleri bunlar içinden Allaha küfredenlerin küfürleri, ya'ni Kur'ana ve

Resulullah'a iman etmemeleri, mensûb oldukları kitaplara: Tevrate ve İncile dahi küfür ma'nasında

olduğunu iş'ar içindir. Müşrikler, Allah tealâya asnamdan veya gayrisinden her ne suretle olursa olsun şirk

i'tikad edenler, ya'ni Allahdan başkasına ulûhiyyet isnad eyliyenlerdirki putperestlerden e'amdır. Zatiilâhın

te'addüdüne kail olan hernevi' «politeiste» lere ve Allahı tanımayıp « **أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى** » ve «

مَا عَلَّمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي » diyen Fir'avn gibi vahdet suretinde olsun hevasını ilâh

ittihaz eden veya Allahdan başka herhangi bir şey'e müstekillen veya müştereken ma'budluk pâyesi

verenlerin hepsine şâmidir. Çünkü Allah te'alâ zatında ma'bud bilhakk olduğu için ondan ulûhiyyetin

selbine imkân olamayacağı cihetle ondan başka herhangi bir şey'e gerek iştirâk ve gerek istiklâl suretiyle

ma'budluk isnad etmek haddizatinde şirkdir. Vahdeti zat ile beraber sıfatın kesreti şirki iktiza etmez. Şirk

ancak zati ilâhda küllî veya cüz'î kesret i'tikadındadır. Onun için zevatî selâse demek olan ekânîmi

selâsenin ittihadı suretiyle iddi'a edilen teslîs tevhidi hakikatte tevhid değil, zatın hem te'addüdü hem

ittihadı da'vâsını tezammun ettiği için hem şirk hem tenakuzdur. Burada « **لَام** » cins için olarak «

الْمُشْرِكِينَ » gerek putperest ve gerek saire alelumum müşriklere şâmidir, gerçi bazıları ahde haml

ederek putperestlere tahsîs etmişler. Çünkü Mekke ve Medîne ve havalisinde bulunan Arab müşrikleri

putlara tapıyorlardı, burada maksad da onlardır demiş iseler de ahid ma'nası daha evvel «

الَّذِينَ كَفَرُوا » da mülâhaza edilmek kâfidir. O ma'hud kâfirler umum ehli kitab ile umum müşrikler

cinsi içinden ba'zıları olmuş olur. Böyle ehli kitab cinsi ile müşrikler cinsi

Sh:»5990

içinden küfür etmiş olan o kâfirler, yâhud ehli kitabdan olmakla beraber müşrik olan kâfirler

﴿مُنْفَكِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ﴾ kendilerine beyyine gelinceye kadar infikâk

edecekler değil idi -ya'ni buldukları o hallerinden ayrılacak, ayırtlaşacak değiller idi.

MÜNFEKKÎN, «لَمْ يَكُنِ» ün haberidir. «Hattâ» da ona müteallıktır.

BEYYİNE, ma'lûm ki nur gibi kendisi beyyin, ya'ni gayet açık olup da başkasını da beyan eden açıklatan

demektir. Onun için müddeiyin da'vasını açık, vâzih surette beyan ve isbat eden şâhide, sağlam nâtik

huccete ve mu'cizeye beyyine itlak edilir. Burada da hakkı beyan ve isbat edecek açık ve kat'î hucceti

nâtika veya mu'cize demektir ki murad ne olduğu şununla beyan olunmuştur: 2.

﴿رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ﴾ Allahdan bir Resûl -beyyineden bedeldir. Yâhud «هِيَ رَسُولٌ»

takdirinde mübtedai mahzofun haberi olarak beyyineyi tefsirdir. Ya'ni Allah tarafından risaletle gönderilmiş

bir Peygamber gelinceye kadar infikâk edecek değillerdi. Öyle bir Resûl ki

﴿يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً﴾ mutahher, ya'ni tahriften, töhmetten, yanlışlıktan, bâtil şübhesinden

âri, kirli eller dokunmaz « لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ » mısdakinca gayet temiz sahîfeler

okur. (« عَبَسَ » sûresinde geçen «

« فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ كَرَامٍ بَرَرَةٍ

âyetlerine bak) Öyle temiz sahifeler ki 3. ﴿فِيهَا كُتُبٌ قِيمَةٌ﴾ onlardadır bütün kütübi

kayyime -ya'ni doğru sâbit kitablar, bozulmaz, paydâr hak yazıları o temiz sahifelerin içindedir. Ki bunlar

işte o « اِقْرَأْ » diye okunması emrolunan Kur'an sahîfeleri, Kur'an sûreleridir. O kâfirler, böyle temiz

sahîfeler okuyacak bir Allah Resûlü gelinceye kadar buldukları hal ve

Sh:»5991

vaz'iyetten, dîn ve akîdeden ayrılacak değillerdi, öyle bir beyyine gelmedikçe tamamen hak ve tevhid

dinini bilip de birleşecek ve hallerini değiştirecek bir vaz'iyette bulunmıyorlardı ve bunda ma'zur

olabilirlerdi. Zira « وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا » dır. Lâkin öyle bir beyyine,

bir Allah Resûlü geldikten sonra küfre sapıp da eski hallerinden ayrılmamakta ısrar etmelerine hiç bir

sebeb ve ma'ziret olamazdı ve işte onun için böyle bir Resûl gönderilmiş ve kadir gecesi o Kur'an

indirilmiştir. 4. ﴿وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾ fakat o kendilerine kitab

verilenler -ya'ni o ehli kitab, veya bilhassa onların uleması olan okur yazar takımı

﴿الَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَ تَهُمُ الْبَيِّنَةُ﴾ ancak kendilerine o beyyine geldikten sonra

ayrıldılar, tefrikaya düştüler- kimisi o beyyineye o Resûle iman ettiği halde kimisi küfre sapıp eski

hallerinde kalmakta ısrar ederek tefrika çıkardılar. O beyyine karşısında cahiller ve müşrikler için bile

ma'ziret kalmamış iken kitab verilmiş olanların hiç bir ma'zireti kalmadığı ve mücerred heva ve inadlarından

dolayı küfür ve tefrikaya saptıkları ve binaenaleyh beyan olunacağı üzere müşrikler gibi Cehennem

azâbına istihkakları bu suretle şübhesiz olarak tebeyyün etmiş oldu.

Fahri Râzî, tefsirinde bu üç âyet hakkında der ki: Vâ idf Kitabülbesîtte: Bu âyet Kur'andaki âyetlerin gerek

nazım ve gerek tefsir itibariyle en zorudur ve kibarı ulemadan bir takımları bunda sendelemiştir, demiş,

fakat işkâlin keyfiyyetini telhîs etmemiştir. Ben derim ki işkâlin vechi şudur: Âyetin takdiri: O küfr edenler

kendilerine Allahdan Resûlü olan beyyine gelinceye kadar infikâk edecek değildiler demektir. Sonra

infikâkleri ne şeyden; Allah teâlâ onu zikr etmemiştir. Lâkin murad, buldukları küfür halinden demek

olduğu ma'lûmdur. Binaenaleyh takdir «

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْفَكِّينَ عَنْ كُفْرِهِمْ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ

«الَّتِي هِيَ الرَّسُولُ»

Sh:»5992

demek olur. Sonra da «hattâ» intihai gaye içindir. O halde bu âyet şunu iktiza eder ki o Resûl gelince

onların küfürlerinden münfekk olmaları lâzım gelir. Bundan sonra da «

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَ تَهُمُ الْبَيِّنَةُ

» buyurulmuştur. Bu ise o Resûl gelince onların küfürleri artmış olmasını iktiza ediyor. İşte bundan dolayı iki

âyet beyninde zâhiren bir münafat var gibi görünüyor. İşte benim zannıma göre işkâlin müntehası budur:

Buna cevab ise bir kaç vechiledir:

BİRİNCİSİ: ve en güzeli Sahib keşşafın telhîs ettiği vecihtir. Şöyleki: ehli kitab ve putperest iki firkadan

kâfirler, bi'seti Muhammediyyeden evvel diyorlardıki: biz bulunduğumuz dînimizden ayrılmayız onu terk

etmeyiz tâ o Tevrat ve İncilde yazılı mev'ud olan Peygamber gelinceye kadarki o Peygamber Muhammed

aleyhisselâmdir. Allah tealâ evvelâ onların o sözlerini hikâye etmiş sonra da «

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ» buyurmuştur. Ya'ni onlar o Peygamber geldiği

zaman hakk üzerinde ittifak ile bir kelimedede toplanmak va'dediyorlardı, sonra da haktan asıl ayrılmaları ve

Küfürde kararları o Resûl gelince oldu demektirki bunun, kelâmda nazîri fakîr bir fâsık kendisine nasîhat

eden va'ıza «Allah bana bir zenginlik verinceye kadar ben bu halden ayrılmam» demiş, sonra da Allah ona

zenginlik vermiş fakat o bunun üzerine fiskını daha ziyade artırmış, o vakit o va'ız da ona «sen zengin

olunciya kadar fısıktan ayrılmıyacaktın halbuki başını asıl zengin olduktan sonra fıska daldırdın!» demiş

olması gibidirki bu sırf onu tevbih ve ilzam için evvelki sözünü ihtar demektir. Bu cevabın hasılı şu olur: «

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا . . . مُنْفَكِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ

onlardan hikâyedir. «

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَ تَهُمُ الْبَيِّنَةُ

» kavli de vaki'i ihbardır. Ma'na da onlar va'dlerinde durmadılar, dediklerinin hılâfı oldu demektir.-

İKİNCİSİ: « لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا » o kâfirler kendilerine o

beyyine

gelince dahi küfürlerinden infikâk edecek değillerdi ma'nâsındadır. Kazıy abdülcebbar böyle demiş, lâkin

lügatte «hattâ» nın bu ma'nası olmadığı söylenmiştir.-

ÜÇÜNCÜSÜ: münfekkîn küfürden infikâke değil, beyyine olarak gelecek Resûlün menakıb ve fezailini
anmaktan infikâk etmedikleri ma'nasına olmalıdır. Ya'ni Muhammed aleyhisselâm gelinciye kadar onun
menakıbını zikretmekten ayrılmıyorlardı. Fakat o gelince ayrıldılar, her biri bir kavil söyler oldular demektir.

Ki bunun nazîri sûrei Bekare de geçen «

وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ
مَاعَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ

» âyeti olur.-

DÖRDÜNCÜSÜ: Resûl gelinciye kadar küfürden münfekk olmayacaklardı demektir. «Hattâ» kelimesi de
o geldikten sonraki halin evvelkinin hılâfına olmasını ıktiza eyler vaki' de böyle olmuştur. Çünkü mecmuu o
küfürde kalmadılar, ba'zısı mü'min ba'zısı da kâfir oldular. Bu kadarı da «hattâ» nın medlûliyle ameale
kâfidir.-

BEŞİNCİSİ: Peygamberin bi'setinden evvel kâfirler küfürlerinde tereddüdsüz idiler, buldukları dînin

hakkıyetini cezm ederek itikad ediyorlar, ondan ayrılmıyorlardı. Yehûd, yehûdîliğinde, Nasranî nasrânîliğinde, müşrik şirkinde hasılı her biri kendi dîninde kalmak, ondan ayrılmamak azm ve itikadında müttefik bulunuyorlardı, fakat Resûlullah ba's olununca alışmış yapışmış oldukları eski dînleri hakkındaki cezm-ü itikadları mütezelzil ve evvelki fikr-ü kanaatleri perişan oldu, her biri kendi dîninde, mezhebinde, da'vasında sarsıldılar, ayrılmağa başladılar, maamafih tamamiyle iymana da gelmediler, kimisi iyman ettiyse de kimisi de etmedi, tefrika çıkardılar, fakat böyle eski dînlerinin çürüklüğünü anlamış oldukları halde o Resûle iyman etmeyip de tefrika çıkaran Ehli kitabın bu teferrukları ilimsizlikten,

Sh:»5994

delilsizlikten dolayı şekk-ü şübheye bir hakları olduğu için değil kendilerine apaçık beyyine geldikten ve hak tebeyyün eyledikten sonra mücerred heva ve inadlarından dolayı oldu. Evvelki âyette infikâk, sonrakinde tefrika ta'bir olunmasında bu ma'haya bir işaret vardır. Çünkü bir şeyin bir şeyden infikâki ona yapışmış iken kopup ayrılması demektir. Tefrika da dağılmaktadır. Bu suretle de Peygamberin bi'setinden sonraki hal evvelkine benzememiştir. Bu da «hattâ»nın medlûlüdür. Râzî bu beş vechi hikâye ve beyan

etmiş olmakla beraber kavli muhtar birinci vecih olduğunu da ihtar eylemiştir. Ancak birinci vecihte infikâkin

müteallakını « **مُنْفَكِينَ عَنْ كُفْرِهِمْ** » diye küfür lâfzıyla takdir etmiştir. Sahib keşşaf ise «

« **دِينِهِمْ** » lâfzıyla takdir eylemiş. Evvelki âyetin hasılı manâsı: onlar beyyine gelmedikçe dînlerine

yapışacaklar, onu bırakmayacaklardı demek olduğunu söylemiştir, işkâlin halli noktai nazarından maksad

bir olmakla keşşafın ifadesi daha incedir. Ve üçüncü, dördüncü, beşinci vecihlere de muhtemeldir.

Ebüssü'ud ve daha bir çokları da keşşafın birinci vechi üzerinde yürümekle beraber infikâkin müteallakını

mukaddema üzerinde buldukları şey « **عَمَّا كَانُوا عَلَيْهِ** » diye takdir etmişler ve bunu o

va'dile tefsir ederek şöyle demişlerdir: ya'ni mukaddema üzerinde buldukları hâldirki âhîrzamanda

basolunacak Resule iyman ve hakka ittiba' edeceklerine dair va'd ve incazına azimleridir. Ehli kitabdan bu

va'din vukuunda şübhe yoktur. Hattâ onlar onunla Allahdan fütühat dileyolarlar «

اللَّهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا وَانصُرْنَا بِالنَّبِيِّ الْمَبْعُوثِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ

» diye duâ ediyorlardı ve müşriklerden olan düşmanlarına karşı «bizim dediğimizi tasdik edecek bir

Peygamberin çıkması zamanı yaklaştı. Biz onunla beraber olup sizi Âd-ü İrem gibi katl edeceğiz»

diyorlardı. Müşriklerin o va'dde bulunduğu gelince gerek ki ehli kitabdan şayi' olduktan sonra onların da

müteahhirîni onun sıhhatına itikad ederek o va'dde bulunmuş olsunlar. Netekim böyle

olduğuna

Sh:»5994

şu da şehadet eder ki Resûllulah hakkında gidip ehli kitaba soruyorlar: Bu sizin kitabınızda mezkûr olan mıdır? Diyorlardı. Bu suretle hepsi o Peygamber gelinceye kadar o va'd ve azimden ayrılmadılar. Fakat o geldikten sonra Ehli kitab küfre saparak tefrika çıkardılar **اه**.

Bunun hulâsası: O kâfirler Peygamber gelinceye kadar buldukları halden infikâk etmediler ve etmemeleri lâzım gelirdi, lâkin ettiler demek oluyor. Filvaki' infikâkin müteallakî, onların buldukları hal olmak daha zâhirdir. Ancak bunu o va'd ve azm ile tefsir etmek sûrei Bekare âyetine muvafık olsa da müşriklere teşmili itibariyle biraz dolambacı geliyor ve bundan murad buldukları dînleri veya küfürleri olmak daha mütebadir görünüyor. Bundan ise infikâk etmemeleri değil, bil'akis infikâk etmeleri matlûb olmak iktiza eder. Çünkü tefrikanın sebebi odur. Beyyinenin de gelmesi ona karşıdır. Bu sebeble bunu bu esas üzere, ya'ni buldukları halden infikâk ma'hasına olarak balâda izzah ettiğimiz diğer bir vech ile anlamak gerek «hattâ» nın mefhumu gayesi ile işkâlin halli ve gerek nazmın siyak-u sibakı noktai

nazarından bize daha zâhir görünmüştür. Zira sûrei Mâide de geçen «

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فِتْرَةٍ مِّن

«الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ» âyeti mucebince

Resûlullahın bi'setinden önceki zaman dînlerin tahrif ve teşvişe uğradığı müşrikle gayri müşrikin karıştığı ve

hakk-u batılın seçilemez bir hale geldiği fetret zamanıdır. Fetret zamanları ise «

«وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا» hükmüne nazaran mes'uliyet teveccüh

etmiyen bir ma'ziret zamanı demektir. Böyle bir zamanda hakkı bâtıldan ayırd ettirecek kat'î ve vâzih bir

beyyine gelinciye kadar iyman ve küfür hükümleri ta'yin edilemeyeceği ve bir hucyeti mülzime

bulunamayacağı cihetle herkesin bulunduğu hal üzere kalması, ya'ni istishab kaidesi asl olur. Ve

beşerriyetin böyle hakk-u batılı seçemeyecek bir fetret ve zulmet içinde kaldığı zamanlardır ki tarafı

ilâhîden

Sh:»5996

Enbiya ba's olunarak hak ve vazîfe yolu tenvir olunmuş ve ona göre mü'min ve kâfir ayırd edilerek hukmi

mes'uliyet tatbik edilmiştir. İşte «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» Sûresinin arkasından o hikmeti nüzulü beyan

siyakında bu «لَمْ يَكُنِ» Sûresi de Peygamber gelinciye kadar olan fetret zamanının hükmünü

beyan ile başlamış ve kütübü kayımevi havi suhufi mutahhare olan Kur'anın inzaliyle beyyine ilâhiyye

olan Resûlullahın bi'setinden evvel ehli kitabdan ve müşriklerden bulan kâfirler buldukları hallerinden ayrılmakta ma'zur olsalar da hak dîni beyan eden bu beyyine geldikten sonra bilhassa Ehli kitabın buna iman etmeyip de evvelki hallerinde kalmak için tefrika çıkarmaları mahzû küfür ve binaenaleyh azâba istihkaklarını mucib olduğunu anlatmıştır. Şu halde ma'na o küfür edenler, küfürlerinden, dînlerinden veya va'dlerinden infikâk etmemişlerdi veya etmeyeceklerdi ve etmemeleri lâzım gelirdi demek değil, şöyle demek olmalıdır: o kâfirler o beyyine olan Peygamber gelinceye kadar buldukları halden, dînlerinden, âdetlerinden infikâk edecek vaz'iyette değillerdi, Çünkü kendilerine hakkı beyan edecek olan o beyyine henüz gelmemişti. Fetret zamanında bulunuyorlardı, onun için onlara hakk-u hayri anlatacak kat'î bir beyyine olmak üzere bu kitab indirilerek peyderpey okumak üzere Allah tarafından o Resul gönderildi, o geldikten sonra ise müşriklerden evvel Ehli kitab olanların ona iman edip evvelki yanlış hallerinden vaz geçmeleri, hakka karşı tefrika çıkarmamaları iktiza ederdi. Halbuki onlar öyle yapmadılar, O Resule karşı tefrikaya düştüler, müşrikler gibi küfrettiler, ve böyle tefrikaya düşmeleri ve bu suretle küfretmeleri de başka bir sebebe mebniy değil, sırf o beyyine kendilerine geldikten sonra mücerred bagy-ü inadlarından ve eski hallerinden ayrılmak istememelerinden neş'et etti.

5. وَمَا أُمِرُوا ﴿﴾ halbuki onlar: o kendilerine kitab verilmiş

Sh:»5997

olanlar evvel ve âhir başka bir şey ile değil ﴿الَّا﴾ ancak şununla emrolunmuşlardı ki

﴿لِيَعْبُدُوا اللَّهَ﴾ yalnız Allaha ibadet etsinler -gerek evvelki kitaplarında, Tevrat ve İncil'in

esasında ve gerek bu Kur'an ile me'mur oldukları vazifeleri bu idi ki başka bir garaz ve maksada hizmet

etmesinler, ancak Allahı ma'bud tanısinlar, ona ibadet ve ubudiyet etsinler o suretle ki

﴿مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ dîni ona halis kılarak- hiç bir şirk şâibesi karıştırmaksızın şu veya

bu garaza âlet etmeksizin sâfi ve temiz niyyet ve ihlâs ile ancak ona tevcih ve tahsiys ederek

﴿حُنَفَاءَ﴾ hanîfler olarak -ya'ni bâtil akidelerden, eğri ve yanlış fikir ve ahlâktan sıyrılıp dâima hakka,

doğruluğa meyl edne hakperest müslim, müvahhid olmak suretiyle dîni Allah için halîs kılarak Allaha ibadet

etsinler, ecir ve mükâfatı ondan beklesinler.

Yukarılarda da defeât ile geçtiği üzere hunefa hanîfin cem'i olarak islâmın akide ve ahlâk ve ictima'iyet

i'tibariyle bir vasfî mümeyzini göstermektedir. Ekseriya hanîf Hazreti İbrahim'in milleti olarak «

﴿مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ gibi müşriklere mukabil, ba'zan

« حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ » mutlak olarak, ba'zan da burada olduğu gibi tevhid

ve ihlâs ile dînde salah ve istikameti te'kid-ü takrir siyakında zikr olunmuştur. Bütün bunlardan anlaşılan

hanîflîk Hazreti İbrahimin dîn ve milletinin vasfı olmakla beraber yalnız ona mahsus değil, umumiyetle

müşrikliğin zıddı olarak bütün Enbiyanın milleti olan tevhid ve ihlâs dîninin unvanı olmasıdır. Onun için

Şehrîstânî Milel-ü nihalde hunefayı alel'umum müşriklerin mukabili olmak üzere ma'nayı eammiyle

Sabiîlere tekabül ettirerek zikr etmiştir. Ma'nayı eammiyle Sabiîlik ise alel'umum müşrikliğin

Sh:»5998

esasî olan eski dîndir. Şimdi ba'zı yeni eserlerde «buna» Seybele-Ceybele dîni denildiğini ve son

zamanlarda asarı atika dolayısıyla mevzuı bahs edilmeğe başlıyan eski Eti, yâhud Hiytit, yâhud Hetlerin de

bu seybel, ya'ni sabî dînine mensûb olduklarını söylüyorlar. İşte hunefâ bütün bu şirk dînlerine karşı dîni

Allah için halis kılmak ve ancak Allaha ibadet etmek üzere da'vet ve mücahedeye me'mur olan

Peygamberlerin milletini teşkil eden ve bâtıldan sakinip hakka meyl eyliyen muvahhid müslimlerdir. Onun

için sûrei Hacde «

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ . حُنَفَاءَ

لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ
فَتَخَطَّفَهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوَى بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ» buyurulmuş

olduğu gibi sûrei Şurada da «

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ
وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا
تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ» buyurulmuştu.

Bunların hasılı ise hanîflik, asnam ve evsâne tapmak sefaletinden, tezdirden, sahte bâtil akîdelerden ictinab

ederek Nuhun, İbrahim'in, Musânın, İsanın ve Muhammed aleyhisselâmın yaptıkları gibi dîni Allah için

tevhid ve ihlâs ve istikamete doğrultmak ve onda tefrika çıkarmayıp dâima doğrulukla toplanmağa

çalışmaktır. Hanîf kelimesinin iştikakı da bu ma'nayı müfiddir. Zira hanîf haneften müştaktır. Müfessirînin ve

Ehli lûgatin beyanına göre hanef, meyil ve istikamet mefhumlarını tezammun eder, asıl hanef, yanlışlıktan

doğruya, eğrilikten istikamete meyil ma'nasına mevzu', ba'zan meyil, ba'zan da sade istikamet ma'nasına

kullanılır. Ayağının ayası veya baş parmakları vahşiden ünsîye, ya'ni içe doğru mâil olan kimseye ahnef

denilmesi ise tefe'ül için veya iki mertebe mecazı mürseldir. Demek ki lûgaten de hanîf dâima istikamete

mâil olan demektir. Dînde istikamet de «بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ»

buyurulduğu üzere muhsin olarak ancak Allaha yüz tutmak «

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا» buyurulduğu üzere ancak Allahı

rabb bilip e'fal ve harekâtında ancak onun emr-ü hükmüne tâbi' olarak o

Sh:»5999

iyman üzere istikametle yürütmektir. Bundan dolayı ekseriya hanfî hak perest muvahhid diye tercemeyi

muvafık görmüşüzdür. Maamafih tefsirler daha ba'zı ta'rifler de nakletmişlerdir: ezcümle burada hunefâ İbni

Abbastan: huccac diye, Katâdaden: hıtanlı (ya'ni sünnetli) olanlar ve ananın ve mahremlerin nikâhını

haram tanıyanlar diye, Rebî' ibni enesten: namazda kibleye istikbal edenler diye, Mücahidden: İbrahim

aleyhisselâmın dînine tâbi' olanlar diye rivayet eylemişlerdirki hacc, hıtan, istikbali kible, dîni İbrahimin

şeâirinden birisiyle ta'rif demek olduğundan buna râci' demektir. Bunlardan başka Ebî kılâbeden: «

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

diye, daha ba'zılarından da « جَامِعِينَ كُلِّ الدِّينِ » dînin hepsini cami' olanlar diye nakl ü ta'rif

edilmiştir ki bu son ikisi de mütekaribdir. Lâkin bunların ekserîsi mefhum ile değil, mâsadak veya ba'zı

havass i'tibariyle ta'rif olduğu için tam ta'rif değildir. Ancak ba'zı cihetleri tevzîh için nakl olunur. Muhtar olan

ta'rif evvelâ izzah ettiğimiz vechile bütün bâtil akîdelerden islâma mâil olan diye hulâsa edilmiştir. Cemi'i

rusüle iyman ve her dîni câmi' olmak da bununla olur. Ve işte bütün Kitaplar ve Peygamberler dîni yanlış

akîdelerden tasfiye ederek « **إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ** » olan hak tevhid ve ihlâs

ile yalnız Allaha ibadet etmek ve insanlığı selâmete irdirmek için gönderilmişlerdir. Onun için Ehli kitab da

evvel ve âhir bununla me'mur olmuşlardı ki Allaha böyle dîni muhlîs hanif olarak ibadet etsinler

﴿وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ﴾ ve zekâtı versinler ve namazı kılsınlar ﴿وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾

﴿وَذَلِكَ﴾ ve işte bu üç esası: Dîni ihlâs ile Allaha ibadet, ikamei salât, iytai zekât

﴿دِينُ الْقِيَمَةِ﴾ dîni kayyimedir. -Ya'ni sâbit ve paydâr kalacak olan milletin dînidir. Ta'biri âharle

yukarıda zikri geçen kütübi kayyimenin, doğru, bozulmaz

Sh:»6000

sâbit hak kitaplarının beyan ettiği dîndir. Demek olur ki bu üç esas bütün hak dînlerinin hiç değişmeyen en

muhkem esasıdır. Namaz ile zekât da iymandan sonra bütün ibadatin aslül'usulüdür. Diğerleri fûru'dur.

Bunların sureti edası itibariyle tafsilâtı her Peygamberin zamanına ve şerîfatine göre değişebilirse de asıl

salât ve zekât hepsinde sâbittir. Şu halde dîn için mutlâka bir ekanimi selâse umdesi tanımak lâzımsa onu

eb, ibin, ruhulkudüs diye ma'budun zatında teslis ile şirke saparak değil, tevhid, namaz, zekât diye iman

ve amel erkânında tanımak lâzım gelir. Halbuki o kitab verilenler bu doğru ve sâbit dîni ve bu emri

tanımadılar, ihlâs ve tevhid ile Allaha kulluk etmekten kaçındılar «

«فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ

mısdakınca şehvetlerinin arkasına düşerek namazı zayı' ettiler, zekât vermeğe yanaşmadılar, tefrika

çıkardılar. Bunun üzerine alelumum küfrün ve iymanın Âhıretteki hükümleri ayırd edilerek beyan olunmak

üzere şöyle buyuruluyor:

6. ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ Haberiniz olsun ki küfr edenler -evel ki «الَّذِينَ كَفَرُوا﴾

» ahde mahmul olsa bile bu, sevk itibariyle istiğrak için küllî olmak ıktiza eder. Zira küfrün hukmünü beyan

için kübrâ mevkiindedir. Ancak bu külliyyet o beyyine geldikten sonra küfr edenlere aid olmak üzere bunda

da bir ahîd ma'nası yok değildir. Binaenaleyh şöyle demek olur: O beyyine geldikten sonra ona küfr eden

bütün kâfirler ﴿مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ﴾ gerek Ehli kitabdan olsun gerek

Müşriklerden olsun ﴿فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا﴾ hepsi muhalled olmak üzere

Cehennem ateşindedirler. - Kıyamet günü Cehenneme gidecekler, onda muhalled kalacaklardır. Diğer bir

ma'na ile küfür, Cehennemde hulûde sebep olmak itibariyle aynı ateş hükmündedir. Bir

de

Sh:»6001

denilmiştir ki: Onların buldukları küfür ve measî hali hakikatte aynıyle ateştir. Bu neş'ette araz suretinde

zuhur ederse de neş'eti uhrada o suretten çıkar hakikî sureti ile ateş olarak zuhur eder. Bu iki ma'naca

onlar Dünyada Cehennem ateşinin içindedirler, Âhirette de onda muhalled olarak kalacaklardır demek

olur. Bu hulûdün sebebi: Çünkü ﴿أُولَٰئِكَ﴾ onlar -o sıfatla muttasif olanlar, ya'ni o beyyine

geldikten sonra ona küfredip tefrika çıkaranlar ﴿هَمُّ شَرِّ الْبَرِيَّةِ﴾ hep şerrülberiyedirler-

halkın en şerridirler, en şerrin yeri de Cehennem olmak gerktir.

BERİYYE, Nafi' ve İbni Zekvan «Berîe» okumuşlardır. Ki ikisi de bir asıldandır. Halk ma'nasına «برأء»

den «feîle bima'na mefule» olarak bârînin mefulü olup halk ve halîka gibi bütün mahlûkata ıtak edilir.

Bilhassa beşerde de müteareftir. Ba'zıları hemzesiz Beriyye türab ma'nasına olan «Berâ» dan müştakk

olarak topraktan yaratılan mahlûk demek olduğunu ve binaenaleyh berîe topraktan mahlûk olmiyan

Melâikeye ve Cinne dahi şamil olursa da beriyyenin onlara şamil olmayacağını ve bu suretle beşer

ma'nasına olması daha yakın bulunduğunu söylemişlerdir. İki kıraete göre de ba'zıları burada bilhassa

beşer ma'nasına olmasını tercih etmişler, sebep olarak da umum mahlûkatın en şerri Şeytan olduğunu

söylemişlerdir ki kar'nei akliyye ile tahsiys demek olur. Lâkin buna da «

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ» mucebince Munafıkların da

diğer kâfirlerden daha şerr olduğu ileri sürülerek i'tiraz edilmiştir. Ve bundan dolayı murad mü'minlere

nazaran kasrı izafidir diye cevap verilmiş ise de bu münakaşelere hacet yoktur. Zira burada murad, küfrün

asıl hukmi uhrevîsini beyan olduğu cihette küfür sıfatında Munafıklarda Şeytan da bu umumda dahil olarak

açık ve gizli

Sh:»6002

bütün kâfirler alel'umum mahlûkatin en şerridirler denilmek doğru olacağı gibi Şeytan mevzu'dan haric

olarak gerek Ehli kitab ve gerek Müşriklerden mücahir veya münafık bütün kâfirler beşerin en şerridirler

demek de doğrudur. Buna mukabil 7. ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ haberiniz olsun ki iyman edip de

-ya'ni bu beyyineye iyman edip Allah için dîne muhlis, hanîf olarak mucebince

﴿وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ salih ameller işleyenler- sade namaz ve zekât gibi dînin erkânı

aslıyyesinden olan amellere mahsus değil, gerek usulden gerek fûru'dan gerek feraizden gerek nevafileden

gerek ibadattan gerek muamelâtan Allah rızasına muvafık olacak salâha hıdmet eden, hayra yarar bütün

iyi ve fâideli amelleri işlemek ve menhiyyattan sakınmak da ameli salih mefhumuna dahildir. Zira amel fi'l-ü

terke şamildir. Ve ma'lûm ki « الصَّالِحَاتِ » lâm ile muhallâ cemi' olduğu için hepsine istiğrakı ifade

eder. Lâkin bundan her ferdin her ameli salihini yapmakla mükellef olduğu da zannedilmemelidir. «

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا » muktezasınca herkesin hissası ehliyyet ve

vüs'yle mütenasibtir. Râzî der ki « وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ » cem'in cem'a mukabelesi

kabîlindedir. Onun için bir kişinin cemi'i salihâtı yapmakla mükellef olması lâzım gelmez. Belki her

mükellefin bir hazzı, salâhiyeti vardır. Zengin hazzı vermekte, fakîrin hazzı da almaktadır. Elverir ki

herkes kendi halince salâha çalışsın ﴿أُولَئِكَ هُم خَيْرُ الْبَرِيَّةِ﴾ işte onlar

hayrülberiyedir.- Bütün halkın en hayırlısıdır. Amelce de hayırlısı, indallah makamca da hayırlısıdır. Demek

ki iman edip de ameli salihâ çalışmazsa onlar halkın en şerri olmasalar bile en hayırlısı da değildirler.

Hayrülberiyeye hem iman edip hem salihât işleyenlerdir. 8. ﴿جَزَاءُ وَّهُمْ﴾ onların cezası -ya'ni o

iyman

Sh:»6003

ve amellerine karşılık ecr-ü mükâfatı

﴿عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ dır.

nîmetlerle ebediyyen mütena'ım olacaklar. Bunların evvelâ hayrülberiyeye diye medihlerinin takdîmi, sâniyen bu nâil olacakları ni'metlerin amelleri karşılığı olduğunu anlatmak üzere cezâ ta'biriyle ifade edilmesi, sâlisen bunun Allah teâlâ indinden olmasının tasrihi, rabi'an bunu tedricen kemale irdirmek demek olan terbiye mefhumunu müş'ir rububiyet unvaniyle ifadesi, hâmisen bunun onlara râci « هم » zamirine izafetle ifade olunarak terbiye ve ubudiyette şerefi mahsuslarına işaret olunması, sâdisen Cennetin ikamet mefhumunu iş'ar eden Adne izafetle beraber cem'in cem'a tekabülüyle her birine bir Cennet düşecek kadar kesret ve vus'atine işaret olmak üzere cemi' sıygasiyle ve aynî zamanda misli görülmedik ve ta'rife sığmıyacak surette yüksekliğine, fehameyi şanına tenbih için nekire olarak iyrad edilmesi, sabi'an, maeyi hayat olan feyz-ü ni'metinin ve letafet-ü behcetinin müstemirren mütezayid olan hüsni cereyanını doyurmak üzere « تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ » vasfiyle tavsîfi, sâminen onlarda hali mukaddere olmak üzere ebediyyet demek olan hulûdün tasrihiyle beraber bir de ebediyyen kaydiyle te'kid edilmesi o mü'minlerin hüsnihalleriyle mükâfatlarının büyüklüğünü beyan noktai nazarından ne kadar şayanı dikkattir. Filvaki' hulûd ebediyyet demek olduğu cihetle sade « خَالِدِينَ فِيهَا » denilmekle de aynî ma'nâ ifade edilmiş olur. Ancak hulûd uzun müddet kalmak ma'hasına da kullanıldığı cihetle bu ihtimali def için « أَبَدًا » ile te'kid de olunmuştur. Bu te'kid ekser âyetler de ehli Cehennemden hulûdunda da ehli Cennetin hulûdunda da vardır. Fakat görülüyor ki bu Sûrede kâfirlerin nari

Cehennemde hulûdü ebeden ile te'kid

Sh:»6004

edilmemiş olduğu halde mü'minlerin Cennetlerde hulûdü sarahaten te'bid ile de te'kid edilmiştir. Tefsîri

Râzide buna iki vecih söylenmiştir. Birincisi: rahmetin gadabdan daha ziyade olduğuna tenbihtir. İkincisi:

ukubat, hudud, keffarat tedahul eder. Lâkin sevabın aksamı tedahul etmez **اهـ**.

Bir de bu yüksek karşılıktan daha büyük olan fadli ilâhî beyan ve tebşir olunmak üzere şu cümle

istînafiyye ile buyuruluyorki **﴿رَضِيََ اللهُ عَنْهُمْ﴾** Allah onlardan razı olmuş

﴿وَرَضُوا عَنْهُ﴾ onlar da ondan razı olmuşlardır. Çünkü bütün metalibin aksası, bütün lezzetlerin

a'lâsı olan rızauallahâ irmişler «gözlerin görmediği kulakların işitmediği, hiç bir beşerin hâtırı irmediği»

rıdvânı ekbere kavuşmuşlar, «râziyeten merdıyye» mertebesini geçip «merdıyyeten râziye» makamına

irmişlerdir. **﴿ذَلِكَ﴾** bu mükâfat ve rıdvân ise **﴿لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ﴾** rabbına haşyet

duyanlara mahsustur. -Ya'ni bu muvaffakiyyetin yegâne sebebi ve hikmeti Allah haşyetini duymaktır.

Yukarılarda da geçtiği üzere haşyet, ta'zim ve sevgi neticesi olan saygı ma'nasına bir korkudur. Onun için

haşyet tâatta hüsni mutlâka lâyük ihsana yaklaşıracak yüksek bir aşk heyecanı uyandıran güzel bir haleti

ruhiyedir. Netekim sûrei Mü'minünde buyurulmuştur. «

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ

haşyet ma'nasıdır. Bunun derecesi de ilm-ü ma'rifetin derecesi ile mütenasibdir. Ondan dolayı «

رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ

olmak gerektir. Netekim Melâikenin vasfında « هُمْ مِنْ خَشِيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ » diye

haşyet işfaka mukarin olarak zikredilmiştir. İşfak ise korkunun en şiddetli derecesidir. İmamı Râzînin ıhtar

ettiği vechile bu âyete

Sh:»6005

« إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ » âyeti zamm olunarak mülâhaza

olununca mecmuu ilmin ve ulemanın fadlına bir delil teşkil eder şöyleki: o Cennet ve rıdvan, Allah haşyetini

duyanlara mahsustur. Allah haşyetini duyanlar ise ancak ulemadır. Şu halde netice: o Cennet ve rıdvan

ulemaya mahsustur. Bundan şu da anlaşılır ki kendisinin Ehli Cennetten olduğu tebşir olunan kimseler

haşyetullahdan fârig olmak şöyle dursun daha ziyade hissi haşyetini artırmaları lâzım gelecektir. Ondan

dolaydırki Enbiyanın haşyeti hepsinden ziyadedir. Netekim aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur. «

أَعْرِفُكُمْ بِاللَّهِ أَخَوْفِكُمْ مِنَ اللَّهِ وَأَنَا أَخَوْفِكُمْ مِنْهُ = Allahı en

tanıyanınız Allahdan en korkanınızdır. Ben ise ondan en korkanınızım» اهـ .

Bu haşyeti duymıyanlara duyurmak için bunu Zelzele sûresi ta'kiyb edecek ve hayr-ü şerrin cezâsı ne

zaman ve nasıl olduğunu haber verecektir.